

4. Економіка та управління підприємствами

Грінченко Р.В.

кандидат економічних наук, доцент

Одеський національний економічний університет

РОЗВИТОК ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД СИСТЕМИ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПІДПРИЄМСТВ

Метою статті є дослідження теоретичних підходів до формування системи аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємств, її основних компонент, методів, етапів та їх впливу на можливості системи адаптації підприємств. У статті проаналізовано сучасні теоретичні підходи до визначення понять «адаптаційний потенціал» та «адаптаційні можливості». Запропоноване визначення даних понять. У статті висвітлені основні етапи проведення аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємств. Етапи аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємств можна розподілити на два основні боки: інформаційний та аналітичний, кожний із яких має свої специфічні методи та засоби дослідження. Виявлено, що глибина та інструментарій проведення процесу аналізу та оцінки адаптаційних можливостей залежить від мети такого дослідження. Слідування теоретично обґрунтованим етапам аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємств спрощує дану процедуру та надає одну із головних переваг підприємствам – зекономлений час. Такий підхід надає можливості підприємствам комплексно підійти до формування системи адаптації, використовуючи світові теоретичні надбання у сфері аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємств.

Ключові слова: адаптаційні можливості, адаптаційний потенціал, система адаптації, методи, етапи.

Постановка проблеми. Стан господарвання підприємств характеризується нестабільністю, невизначеністю, складністю та неоднозначністю. У світі з'явився новий термін – світ VUCA (volatility, uncertainty, complexity та ambiguity), що характеризує стан світу, при якому задачі прогнозування важко реалізуються [1].

Сучасний світ характеризується:

- нестабільністю, що проявляються у швидкій зміні технологій, продуктів, каналів взаємовідносин;
- невизначеністю – із глобалізацією економіки з'являється багато чинників невизначеності, що ускладнюють процес пошуку ідеальних рішень для ефективного господарювання;
- складністю – велике розмаїття інструментів управління створює перешкоди до їх застосування, сучасні підприємці намагаються користуватись відомими та зрозумілими інструментами управління, не створюючи собі таким чином додаткових труднощів в управлінні, що не враховує сучасні тенденції розвитку;
- неоднозначністю - результати господарювання не завжди чітко та вірно відображають правдиву інформацію, часто використовується омана, наштотхування конкурентів та партнерів на хибну думку.

Управління підприємствами до встановлення VUCA-світу базувалось на формуванні та реалізації якісно спрогнозованих та спланованих стратегій. Найважливішим завданням тоді було ефективно сформулювати свою стратегію. Проте формування VUCA-світу висуває вимогу для формування суттєво нових стратегій, що будуть здатними швидко та гнучко адаптуватись до змін у світі.

Основними базовими компонентами ефективного господарювання у новому VUCA-світі виступають:

- Vision (бачення): комунікація, віра та фокус.
- Understanding (розуміння): цікавість, емпатія, відкритий розум.
- Clarity (ясність): спрощення, інтуїція, системне мислення.

- Agility (спритність): рішучість, інновації або смерть, делегування повноважень.

Таким чином, ефективне управління будь-яким підприємством повинно враховувати сучасні компоненти світу при формуванні стратегії своєї діяльності. Дані компоненти виступають основною формуючою системою адаптивності підприємства, яка повинна базуватись на оцінці своїх адаптивних можливостей. Саме спрощення та узагальнення процедури оцінки адаптивних можливостей надає підприємству одну із найголовніших переваг у сучасному світі бізнесу – час. Час, який підприємство може спрямувати не на аналіз та оцінку своїх адаптивних можливостей, а на формування адаптивної системи та впровадження її у життя. Час надає переваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки багато зарубіжних та вітчизняних вчених приділяють значну увагу питанням адаптації діяльності підприємств. Питання адаптації діяльності підприємств на сучасному етапі досліджували такі вчені: Р. Акофф, І. Ансофф, Н. Білошкурська, П. Браунінг, М. Буднік, Н. Васюткіна, В. Дубчак, О. Кожевїна, Г. Козаченко, В. Кучеренко, Т. Ландїна, Л. Мельник, Б. Мільнер, Е. Пастухова, І. Пітайкіна, Л. Растрїгїн, Д. Хайман, О. Хитра, Г. Ханалїєв, Е. Чиженькова, О. Шатїлова, В. Якубїв, В. Ячменьова та інші. Проте теоретичний базис системи аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємств сьогодні вимагає більш детальної розробки та осмислення із урахуванням специфічних особливостей діяльності та адаптації підприємств до умов VUCA-світу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Формування теоретичних засад аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємств повинно базуватись на досконалому аналізі можливих підходів до оцінки, основних її компонентів, взаємозв'язків, систематизації теоретичних підходів до формування системи аналізу та оцінки адаптаційних можливостей на основі використання надбань світової економічної науки.

Метою статті виступає дослідження теоретичних підходів до формування системи аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємств, її основних

компонент, методів, етапів та їх впливу на можливості системи адаптації підприємств.

Виклад основного матеріалу. Динамічні умови господарювання, поширення глобалізації, великі обсяги інформації, що існують у сучасному світі господарювання, створюють складності для підприємців при формуванні системою управління підприємством. Постійні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства вимагають постійних витрат часу, матеріальних та людських ресурсів на пошук ефективних рішень. Спрощення управління підприємством у сучасному світі повинно мати на меті зменшення витрат підприємців, в першу чергу, зменшення витрат часу на прийняття ефективних рішень.

Перш за все, визначимось із сутністю основних понять, які використовуються у даній статті.

Поняття “адаптаційних можливостей” близька до поняття “адаптаційний потенціал” та “адаптивність системи” підприємства.

“Адаптаційний потенціал” виступає основою забезпечення конкурентоспроможності та економічного росту окремого підприємства та всієї системи господарювання. У сучасній науковій літературі відсутній єдиний підхід до трактування даного поняття. Визначення його надається за окремими компонентами та напрямками застосування у системі управління підприємством.

Згідно із визначенням потенціалу, прийнятим у фізиці, під ним розуміють кількість енергії, яку накопичила система та яку вона здатна реалізувати у процесі роботи. Досить часто поняття потенціалу ототожнюють із поняттям “економічного потенціалу”.

Під “економічним потенціалом” розуміють: “...сукупність ресурсів, необхідних для виробництва товарів та послуг, з метою задоволення потреб суспільства та його ефективного розвитку, а також систему соціально-економічних та організаційно-економічних відносин суб'єктів господарської діяльності щодо формування сукупної здатності до здійснення економічної діяльності в різних сферах” [2, с. 132]. На нашу думку, поняття “адаптаційний

потенціал” ширше за поняття “економічний потенціал”, оскільки адаптаційний потенціал включає у себе чотири основні компоненти: правова, організаційно-економічна, технологічна та соціальна.

Тобто, під “адаптаційним потенціалом” слід розуміти здатність підприємства, як єдиної системи, накопичувати ресурси (як матеріальні, так і нематеріальні, а також людські), що можуть гнучко адаптуватись під нестабільність, невизначеність, складність та неоднозначність зовнішнього та внутрішнього середовища у напрямку збільшення конкурентоспроможності підприємства та підвищення ефективності його діяльності.

Також слід звернути увагу на теоретичні напрацювання у сфері комплексного оцінювання адаптаційного потенціалу. Більшість авторів схиляється до думки про необхідність використання комплексного підходу, який базується на розрахунку інтегрального показника адаптаційного потенціалу. Проте такий інтегральний показник адаптаційного потенціалу, на нашу думку, повинен бути розроблений для кожного окремого підприємства тільки за результатами аналізу та оцінки його адаптаційних можливостей.

Формування власної системи адаптації підприємства до змін зовнішнього та внутрішнього середовища базується на спрощенні системи аналізу та оцінки власних адаптаційних можливостей. Під “адаптаційними можливостями” розуміються можливості реалізації “адаптаційного потенціалу” у кожному окремому періоді часу за основними компонентами адаптаційного потенціалу (правова, організаційно-економічна, технологічна та соціальна компоненти).

Хибні підходи до аналізу та оцінки дають невірні результати, на яких формується неефективна система адаптації підприємства та підприємство не досягає намічених цілей. Спрощено загальну систему адаптації підприємства можна представити, як циклічний рух, який складається з наступних етапів:

- аналіз та оцінка адаптаційних можливостей;
- визначення адаптаційного потенціалу підприємства;
- формування системи адаптації підприємства;
- реалізація системи адаптації підприємства;

- контроль та редагування системи адаптації підприємства.

Пропонується розглядати систему адаптації підприємства до змін, як циклічний рух, виходячи із його двох основних властивостей:

- повторюваність елементів;
- постійний рух у напрямку розвитку.

Тобто, етапи формування адаптаційної системи мають постійний взаємозв'язок та взаємообумовленість, існує зворотній зв'язок між кожними етапами.

Виходячи із визначення системи, як безлічі елементів, що знаходяться у відносинах та взаємозв'язках один із одним, які створюють визначену цілісність, єдність, перш за все, необхідно визначитись із основними складовими системи адаптації підприємства.

Основною метою будь-якої системи адаптації підприємства виступає прийняття ефективних рішень при управлінні підприємством, які нададуть або конкурентні переваги підприємству, або створять можливості для подальшого його ефективного функціонування. Тобто мета при застосуванні пасивної або активної системи адаптації може досить чітко відрізнитись.

Будь-яка система адаптації підприємства у своїй основі має методичний підхід до аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємства, узагальнено у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Така система аналізу та оцінки складається із двох основних блоків:

- блоку інформаційного, на надає можливості сформувати інформаційну базу щодо адаптаційних можливостей підприємства;
- блоку аналітичного, який формується із своїм власним методичним апаратом оцінки під потреби конкретного підприємства.

Застосування науково обґрунтованих підходів при формуванні системи аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємства дозволяє підприємствам не “створювати велосипед”, а економити власний час та активізувати дії у напрямку адаптації.

Слід також звернути увагу на основні етапи та елементи, які необхідно враховувати, при проведенні аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємства, які сформовані автором на основі досліджень сучасної наукової літератури [3-5]:

1. Формулювання об'єкта, мети оцінки та аналізу адаптаційних можливостей підприємства.

Задля визначення об'єкта аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємства необхідно виявити сутнісні характеристики у системі управління підприємством, що не відповідають наявним умовам функціонування на ринку та в середині самого підприємства. Пропонується проводити таке узагальнення та виявлення по основним чотирьом напрямом (компонентам) системи адаптації підприємства: правова компонента; організаційно-економічна; технологічна; соціальна.

При проведенні узагальнення та виділення мети аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємства за такими компонентами спрощується сама процедура формування системи адаптації підприємства до змін у подальшому.

Формулювання мети аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємства повинно розглядатись з точки зору періода та глибини адаптації. Якщо розглядається довгостроковий період для формування системи адаптації підприємства, то основною метою найчастіше виступає досягнення конкурентних переваг підприємством у довгостроковій перспективі. Що включає у себе повний спектр та напрями аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємства.

При встановленні мети короткострокової адаптації, або ж адаптації часткової підприємства до змін, аналіз та оцінка фокусуються тільки на заданих параметрах, компонентах або напрямках діяльності підприємства.

Таким чином, визначення мети формування системи аналізу та оцінки адаптаційних можливостей є вихідним елементом при формуванні даної системи, так як від її результатів залежить глибина та повнота

використовуваних засобів, методів та інструментів аналізу та оцінки адаптаційних можливостей.

2. Вибір суб'єктів проведення аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємства.

Слід зауважити, що суб'єктів аналізу адаптаційних можливостей підприємства можна розподілити на зовнішніх та внутрішніх. Зовнішні підрядні підприємства створюють можливості для самого підприємства використовувати професійні знання суб'єктів з тієї чи іншої компоненти системи адаптації, проте вимагають витрат на їх отримання, як матеріальних, так і часових. Взаємодія зі сторонніми суб'єктами господарювання завжди вимагає збільшення витрат часу на формування даної взаємодії, на узгодження інтересів власників підприємства та сторонніх обслуговуючих підприємств. Проте при формуванні системи адаптації підприємства на довгострокову перспективу або ж повної системи адаптації підприємства по всім чотирьом напрямом на короткострокову перспективу, підприємству важко приймати ґрунтовні висновки, маючи у своєму арсеналі тільки суб'єктів внутрішнього аналізу та оцінки адаптаційних можливостей.

Внутрішні суб'єкти аналізу та оцінки адаптаційних можливостей, перш за все, необхідні підприємству при формуванні системи короткострокової адаптації, спрямованої на окремі компоненти системи адаптації, при вирішенні поточних питань адаптації підприємства до змін.

3. Складання плану та графіків проведення аналізу та оцінки адаптаційних можливостей.

Формування плану оцінки адаптаційних можливостей надає підприємству переваги у наступним моментах:

- окреслення чітких часових параметрів проведення оцінки та аналізу адаптаційних можливостей;
- визначення відповідальності суб'єктів за окремі етапи та напрями оцінки та аналізу адаптаційних можливостей;

- визначення основних компонент результатів аналізу адаптаційних можливостей підприємства, що є основною метою її проведення.

Тобто формування плану проведення аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємства є необхідною умовою ефективної її реалізації. Розробка графіків оцінки адаптаційних можливостей підприємства додатково створює прозорість результатів проведення аналізу та оцінки, із можливістю виявлення поточних відхилень та їх корегування.

4. Аналіз інформації щодо адаптаційних можливостей підприємства.

Таким чином, згідно із метою даної статті, розглянемо систему аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємства за двома основними її компонентами:

- інформаційний блок;
- аналітичний блок.

Інформаційний блок системи аналізу та оцінки адаптаційних можливостей – це великі обсяги існуючої у світі функціонування підприємства інформації. Проте підприємство постійно не може аналізувати велику кількість інформації. Необхідно зосереджуватись на окремих аспектах діяльності підприємства, враховуючи тренди ринку. На рис. 1 схематично відображено формування інформаційних потоків, що повсякденно оточують підприємство, та основні методи проведення аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємства. Тобто інформаційна база підприємства, його інформаційний блок формується при використанні вказаних на рис. 1 методів аналізу.

Після входженні інформації до аналізу з'являється аналітичний блок. При проведенні аналізу інформації адаптаційних можливостей підприємства проводиться систематизація наявної щодо діяльності підприємства інформації із використанням класичних методів аналізу або ж методу контент-аналізу. Слід зауважити, що із зростанням масивів інформації щодо діяльності у тій чи іншій сфері, зростає значення контент-аналізу, особливо з точки зору аналізу зовнішнього середовища функціонування підприємства.

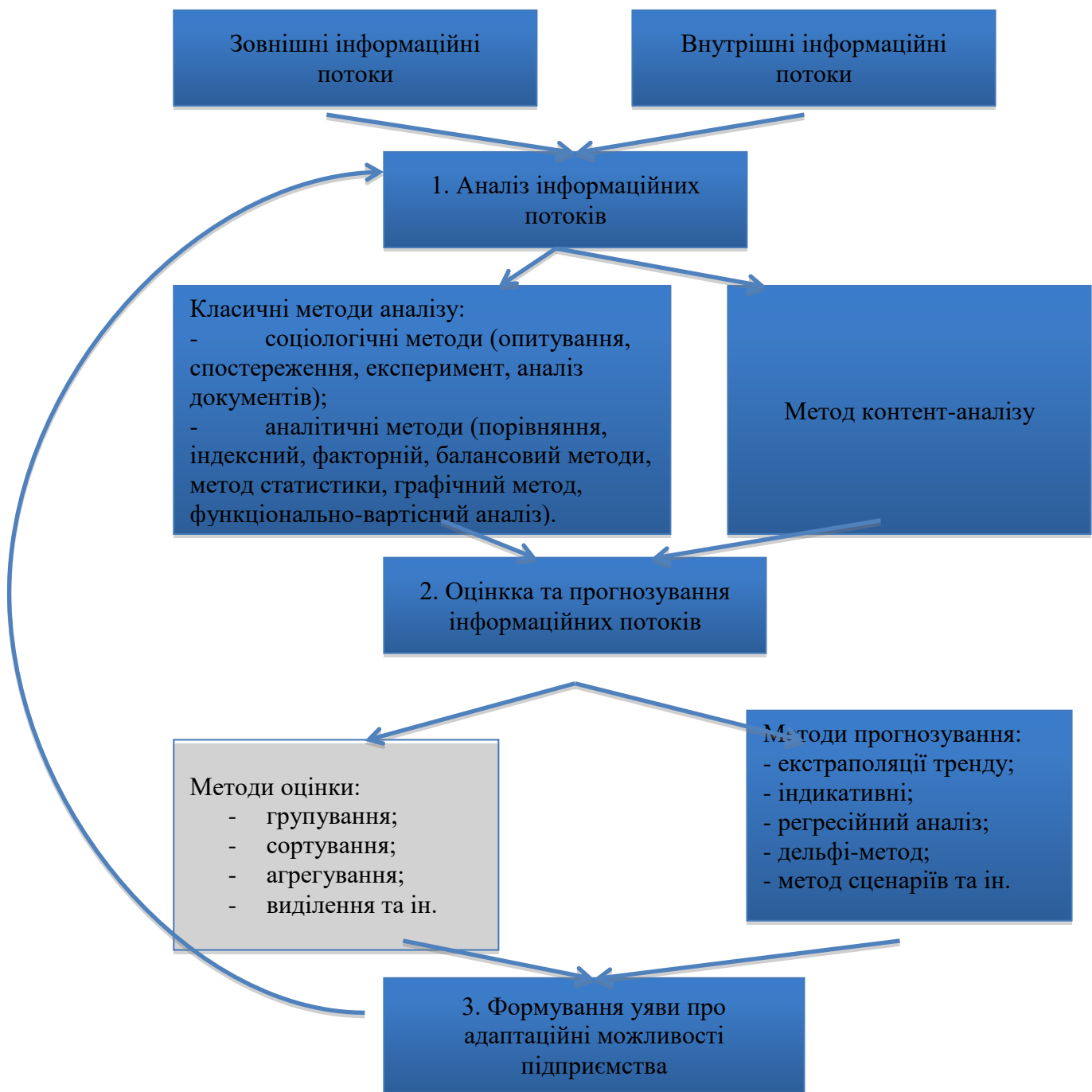

Рис. 1. Основні методи проведення аналізу та оцінки адаптаційних можливостей підприємства*

*Джерело: складено автором

5. Оцінка інформації щодо адаптаційних можливостей підприємства.

При оцінці інформації щодо адаптаційних можливостей підприємства використовуються загальні методи оцінки: групування, сортування,

виокремлення, агрегування та інші. Також окремо слід виділити методи математичного моделювання та прогнозування розвитку системи.

Слід зауважити, що існуючий інструментарій моделювання розвитку економічних процесів та всієї системи має свої позитивні та негативні риси. Будь-яке моделювання при своїй реалізації та інтерпретації результатів використовує метод експертних суджень. Тобто об'єктивні оцінки за результатами моделювання завжди інтерпретуються експертами під потреби діяльності того чи іншого підприємства.

Експертні твердження повинні відповідати певному переліку характеристик, для того щоб використовуватись у якості наукових тверджень. Наприклад, вони повинні базуватись на принципах наукового прогресу, включаючи справедливість, нейтральність та спроможність до емпіричного контролю [6]. Кук, Мендель та Тийс [6] вперше запропонували метод експертних оцінок, що передбачає оцінювання експертів у відповідності до їх ефективності з емпіричними даними. Даний підхід прийнято називати “класичною моделлю” або ж структурованими експертними судженнями.

При перевірці експертних суджень можуть використовуватись математичні методи, які включають аксіоматичний та байесовський підходи [7]. Аксіоматичні методи використовують прості правила компіляції для створення єдиного розподілу (лінійні та логарифмічні оцінки). Байесовські методи базуються на функціях правдоподібності. Аксіоматичні методи частіше використовуються у практиці у зв'язку із більш простою процедурою розуміння та реалізації, ніж байесовські методи.

Особливе місце при проведенні оцінки інформації щодо адаптаційних можливостей підприємства належить формуванню критеріїв оцінки, які розробляються під потреби кожного підприємства.

Будь-яка система аналізу та оцінки адаптаційних можливостей сама по собі не потрібна підприємству. Наявність аналізу та оцінки адаптаційних можливостей не надає підприємству ніяких переваг на ринку. Тільки поєднання

результатів аналізу та оцінки адаптаційних можливостей із подальшими заходами у системі адаптації створюють для підприємства переваги.

Одним із елементів системи адаптації виступає розробка напрямів адаптації підприємства. Напрями адаптації діяльності підприємства також відрізняються в залежності від сутності пасивної або ж активної адаптації. Напрями адаптації підприємства формуються по основним компонентам систему управління підприємство.

Проте досконало проаналізовані, оцінені адаптаційні можливості, ефективно сформовані напрями адаптації діяльності підприємства, ще не нададуть підприємству переваг без ефективного їх впровадження у свою діяльність. Потрібен налагоджений механізм адаптації діяльності підприємства із постійним моніторингом системи адаптації та формуванням зворотнього зв'язку, при якому вся система адаптації діяльності підприємства перетворюється під потреби ринку.

Висновки та пропозиції. Формування будь-якої системи адаптації підприємства до змін повинно починатись із ґрунтовного аналізу та оцінки його адаптаційних можливостей із використанням світових наукових надбань у даній сфері. Сформована адаптаційна система без ґрунтовного аналізу та оцінки адаптаційних можливостей не створить для підприємства конкурентних переваг та не надасть можливостей гнучко реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, а, навпаки, може погіршити стан підприємства.

Список використаних джерел

1. Информационный ресурс для сообщества пользователей Бэкмологии. Режим доступа: <http://becmology.blogspot.com/2016/03/vuca.html>
2. Андрианов В.Д. Россия: экономический и инвестиционный потенциал. – М.: ОАО «Издательство «Экономика», 1999. – 662 с.
3. Porter M. Competitive strategy. Techniques for analyzing industries and competitors / M. E. Porter. – New York : Free Press, 1998. – 420 p.
4. Шемаєва Л. Г. Управління стратегічною взаємодією підприємства із

зовнішнім середовищем. Наукове видання / Л. Г. Шемаєва. – Х. : Вид-во ХНЕУ, 2007. – 280 с.

5. Фроленко О.М. Бізнес-середовище підприємства: методичні підходи до його стратегічного аналізу / О. М. Фроленко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – No 9. – С. 145–150.

6. Cooke, R. M., M. Mendel, and W. Thijs. (1988). Calibration and information in expert resolution; a classical approach. *Automatica* 24(1):87–93.

7. Colson Abigail R., Cooke Roger M. (2018) Expert Elicitation: Using the Classical Model to Validate Experts' Judgments *Review of Environmental Economics and Policy*. Volume 12, issue 1, pp. 113–132

Гринченко Р.В.

Одесский национальный экономический университет

РАЗВИТИЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ОСНОВ СИСТЕМЫ АНАЛИЗА И ОЦЕНКИ АДАПТАЦИОННЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ПРЕДПРИЯТИЙ

Целью статьи является исследование теоретических подходов к формированию системы анализа и оценки адаптационных возможностей предприятий, ее основных компонент, методов, этапов и их влияния на возможности системы адаптации предприятий. В статье проанализированы современные теоретические подходы к определению понятий «адаптационный потенциал» и «адаптационные возможности». Предложено определение данных понятий. В статье освещены основные этапы проведения анализа и оценки адаптационных возможностей предприятий. Этапы анализа и оценки адаптационных возможностей предприятий можно разделить на два основных блока: информационный и аналитический, каждый из которых имеет свои специфические методы и средства исследования. Обнаружено, что глубина и инструментарий проведения процесса анализа и оценки адаптационных возможностей зависят от цели такого исследования. Следование теоретически

обоснованным этапам анализа и оценки адаптационных возможностей предприятий упрощает данную процедуру и предоставляет одно из главных преимуществ для предприятий – сэкономленное время. Такой подход предоставляет возможность предприятию комплексно подойти к формированию системы адаптации, используя мировые теоретические достижения в области анализа и оценки адаптационных возможностей.

Ключевые слова: адаптационные возможности, адаптационный потенциал, система адаптации, методы, этапы.

Hrinchenko R.V.

Odessa National Economic University

THEORETICAL BASIS DEVELOPMENT OF THE ANALYSIS AND ESTIMATION OF ADAPTATION OPPORTUNITIES FOR ENTERPRISES

The aim of the article is studying theoretical approaches to the formation of a analyzing and assessing the adaptive capacity of enterprises system, their main components, methods, stages and their impact on the capabilities of the enterprise adaptation system. The article analyzes modern theoretical approaches to the definitions "adaptive potential" and "adaptive capabilities". The definitions of these concepts are proposed. The article highlights the main stages of the analysis and assessment of enterprise adaptability. Stages of analysis and assessment of enterprise adaptability can be divided into two main blocks: informational and analytical, each of them has its own specific methods and means of research. It was found that the depth and the tools for carrying out the process of analyzing and evaluating adaptive possibilities depend on the purpose of such an investigation. Following the theoretically grounded stages of the analysis and assessment enterprises adaptive capabilities that simplifies this procedure and provides one of the main advantages for enterprises – save their time. This provides an opportunity for an enterprise to approach the formation of an adaptation system in a comprehensive way, using the

world's theoretical achievements in the analysis and assessment of adaptation opportunities. The existing adaptation system without a thorough analysis and assessment of adaptation opportunities does not set competitive advantages for the enterprise and does not have the ability to respond flexibly to changes in the external and internal environment, and, on the contrary, can worsen the state of the enterprise.

Keywords: adaptive capabilities, adaptive potential, adaptation system, methods, stages.